

KAZNA KAO SREDSTVO ODGOJA

Zuhdija HASANOVIĆ

Bez obzira kako slaba izgledala šipka kojom roditelji udaraju djecu, pa i sami udarci, oni ostavljaju duboke psihičke rane na duši djece. Te rane se vremenom produbljuju sa podnošenjem drugih vrsta tjelesnog kažnjavanja. Toga je svjestan svako od nas kada pogleda na svoje djetinjstvo. Najgora sjećanja iz djetinjstva su vrlo često vezana za teške batine koje smo dobili od oca ili majke. Nastojimo ta sjećanja što više potisnuti ili govoriti o njima kroz šalu, ali skoro da se s mukom tome smijemo. Tada nas zaokuplja sramežljivost koje se vrlo nevjesto oslobađamo.¹ Ovako o šibanju govori savremeni muslimanski autor Ahmed Džemal u članku *Limaza nadribu atfalena (Zašto tučemo svoju djecu)* i propituje razložnost i stvarne efekte korištenja tjelesnih kazni u odgoju djece.

O opravdanosti i realnim mogućnostima tjelesne kazne kao sredstva odgoja izrečena su brojna mišljenja i veoma različiti stavovi, kako muslimanskih, tako i nemuslimanskih autora. Jedni je smatraju čak pohvalnom navodeći pri tome i izreku da je *batina iz Dženneta izašla*, dok drugi drže da se odgojenici nikada i ni u kom slučaju ne bi smjeli tjelesno kažnjavati.

Ova razlika u shvatanju opravdanosti i mogućnostima tjelesne kazne primjetna je u praksi i na našim prostorima. Uvjetno rečeno starije generacije su se u odgajanju svoga potomstva

najčešće koristile upravo različitim vidovima tjelesnog kažnjavanja, vrlo često smatrajući je čak vjerskim pravilom ponašanja, dok su mlađe generacije veoma rezervirane prema korištenju šipke u odgoju djece.

Nastojat ćemo u narednim recima kroz hadise Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, prvenstveno, a zatim i kroz stavove ranijih i savremenih pedagoga, razaznati ispravan stav o upotrebi batine u odgoju djece, da li je ona uopće dopuštena, i ako jeste pod kojim uvjetima i u kojim slučajevima.

UDARANJE DRUGOG NAZIVAMO NASILJEM, UDARANJE DJETETA ODGOJEM

Mnogi pedagozi su veoma rezervirani prema korištenju kazne u odgoju mladih naraštaja općenito, dok tjelesnu kaznu apsolutno odbacuju. Zbog toga i kada se dopušta insistira se na njenom strogo doziranju. Komensky je tako govorio: "Kazna je djetetu opomena i lijek pa je valja davati u pravoj mjeri i u pravi čas."²

Tjelesno maltretiranje čovjeka po rasuđivanju svake zdrave osobe, i po pozitivnim zakonima, za svaku je osudu, kako se onda može tolerirati kažnjavanje onih osoba koje su tjelesno najranjivije?! Pedagozi ističu da u našoj djeci trebamo prepoznavati ljude i da shvatimo da kako je pogrešno

povrijediti čovjeka, isto tako je pogrešno, pa i više od toga, povrijediti slabašno i nemoćno dijete. Djeca mogu jedino ostvariti svoj puni potencijal kada budu prepoznavana kao individue sa svim svojim osobnim pravima, a to odgajatelji trebaju nastojati osigurati.

Mnogi roditelji će reći da imaju puno pravo kažnjavati, pa i tjelesno, svoju djecu. Ali prije nego što to kažu trebaju se podsjetiti da također imaju pravo da nauče i druge načine odgoja svoje djece, te da imaju obavezu da u njihovu odgoju koriste i glavu i srce, a ne samo ruke, odnosno batine i kaiš.

Ovakvo tjelesno kažnjavanje ne samo da sa moralne strane nema svoje opravdanje nego ono ne daje nikakve pozitivne rezultate. Žestok udarac kaišem ili šamar može dijete trenutno zaustaviti da ne nastavi sa belajem koji je napravilo, ali će ga vrlo teško spriječiti da, kada se sljedeći put nađe u sličnoj situaciji, ne napravi istu grešku, jer ga sami udarac ničemu nije naučio. Mnoga djeca koja su primala žestoke udarce i šamare vrlo često će biti tako skrhanja ljutnjom i bijesom da će nakon toga sasvim iskreno reći da ne znaju zbog čega ih je babo istukao. On iz udaraca neće saznati kako, ustvari, babo želi da se on ponaša i kakvim ponašanjem će ga zadovoljiti.

Ima roditelja, posebno očeva (majke to obično čine spontano, po kratku postupku, viknu, "prilijepe" šamar-dva), koji posve mirno i hladnokrvno pozovu malog "grešnika" na "raport", ali ga ne istuku, već ga pošalju po šibu, upozoravajući ga da će njome dobiti batine. Prestrašeno dijete (poglavito ako je već ranije iskusilo očeve batine) odlazi po šibu, sa strahom i strepnjom iščekuje izvršenje kazne. Koliko tu ima straha, poniženja, boli... Vrijeme pronalaženja šibe, čekanja i strahovanja udesetostručuje kaznu, čini je drastičnom, teškom... Više boli čekanje nego same batine. Te "kazne sa zadržkom" (odgođena kazna), s odgojnog su stajališta po mnogim zapadnim pedagogima, nedopustive, drastično svirepe, šokantne, opasne i ničim se ne mogu opravdati. One su mnogo bliže zlostavljanju djeteta i odmazdi nego korekciji njegova ponašanja. Duboko ponižavaju i vrijeđaju dijete, narušavaju njegovo dostojanstvo, guše u njemu svaku inicijativu, mladenački polet, slobodu, stvaralački zanos i kreativnost. Po mišljenju zapadnih pedagoga te kazne stvaraju od njega "beskičmenjaka", strašljivca koji pokorno sluša i kao automat izvršava ono što mu se zapovjedi i naredi.

Prof. Hasan Ašmavi u djelu *Kejfe nurebbi evladena* (Kako odgajamo svoju djecu) ističe da štap

i grube riječi nikada ne stvaraju dobrog čovjeka. Pokatkad, istina, stvore dresiranog majmuna na čijim se kretnjama vidi dresura. Mi, međutim, od naše djece želimo ljude, a ne majmune.³

Osnovni princip u odgoju jeste blagost i razumijevanje odgojenika

Treba se podsjetiti da je osnovni princip u ophođenju prema ljudima blagost, susretljivost i razumijevanje. Allah, dželle šanuhu, kaže:

(فِيمَا رَحْمَةً مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ...)

Samo Allahovom milošću ti si blag prema njima; a da si osoran i grub, razbjegli bi se iz tvoje blizine...⁴

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, preporučuje da blago nastupamo prema svima, pa čak i jogunastim životinjama, a kako li ne tek prema ljudima:

حَدَّثَنَا عَفَّانُ قَالَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَقْدَامِ بْنِ شَرِيحِ بْنِ هَانِئٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا أَنَّهُ سَمِعَهَا تَقُولُ كُنْتُ عَلَى بَعِيرٍ صَعْبٍ فَجَعَلَتْ أُضْرِبُهُ فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْكَ بِالرَّفْقِ فَإِنَّ الرَّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ وَلَا يُنَزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ⁵

Aiša, radijallahu anha, prenosi da je bila na devi, teškoj za jahanje, pa ju je počela udarati, na što joj Allahov Poslanik, alejhi-s-selam, reče:

Budi blaga! Blagost, doista, sve, u čemu se nađe, uljepša, a iz čega bude istrgnuta, unakazi.

Prema tome, i odgoj djeteta ako želimo polučiti pozitivne rezultate mora počivati na blagosti i samilosti, a dijete mora biti okruženo pažnjom, ljubavlju i razumijevanjem. To svakako najbolje ilustrira odnos Muhammeda, alejhi-s-selam, prema njegovoj djeci, unucima i drugog dječici s kojom je kontaktirao. Dobro je poznat slučaj Enesa ibni Malika, koji je deset godina bio uz Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, pomagao mu i služio ga. Za sve to vrijeme, kako sam kaže, nikada ga Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, nije udario, zaružio niti rekao zašto si to uradio, ili zašto to nisi uradio.

Treba strpljivo odgajati, a ne kažnjavati

Odgajatelj, babo, majka moraju više pokušavati razumjeti dijete. Liječiti njegove greške blago, ali odlučno, strpljivo, ali konstantno. Ne smije sebi

dopustiti da se brzo naljuti, da upućuje mnoge zahtjeve, jer time gubi autoritet kod odgojenika.⁶

Kada dijete napravi neki prekršaj, najbitnije je tada primijeniti sredstvo kojim će odgojeniku biti sasvim jasno da je takvo ponašanje neprihvatljivo, objasniti mu razlog njegove neprihvatljivosti, te da ga ne treba više činiti. Koje će to sredstvo biti najbolje znaju sami odgajatelji. Oni vrlo dobro poznaju svoju djecu i vole ih, te će iskoristiti sva sredstva da njihovo dijete bude još bolje.

Vrlo je bitna dosljednost roditelja i iskazivanje samilosti prema djeci. Ako je dijete učinilo nešto neprihvatljivo, treba mu skrenuti pažnju, upozoriti ga, opomenuti ga. Treba nastojati da se to čini uvijek kada se takav prestup ponovi, jer time dajemo do znanja djetetu da je to uistinu ružno i neprihvatljivo. Ako roditelj nekada reagira, a nekada ne, to je jasan pokazatelj djetetu da to što je počinilo i nije veći prekršaj, jer da jeste odgajatelj bi reagirao.

Što se tiče tjelesnog kažnjavanja ono apsolutno nije potrebno, jer onome odgojeniku koji se stalno šiba otupe osjećaji, pa on ne primjećuje ni namrgodeno lice babe, niti srditi glas majke, ne osvrće se ni na prijetnje, ni zastrašivanja. Tjelesna kazna u velikom broju slučajeva samo stvara inat kod odgojenika da ustraje u tom lošem ponašanju. Ako pak tjelesna kazna može imati pozitivnih rezultata kada se vrlo rijetko i oprezno koristi, zasigurno je da, ako se dijete nekontrolisano tjelesno kažnjava, od toga može imati samo negativne posljedice.

Veoma je loša praksa pojedinih roditelja da dijete stalno opominju, ucjenjuju, prijetnje mu šibom, kaišom, zastrašuju ga silom i kaznom. To obično čine u naletu bijesa i ljutnje koji naglo izbiju, ali, jednako tako, brzo i splasnu. Da se samo malo mogu suzdržati, do toga ne bi dolazilo. I najneposlušnije dijete u takvim situacijama vrlo vješto "mijenja ploču", umiri se, ali samo nakratko, dok traje "opasnost", a zatim nastavi po starom. Tako se stvara "začarani krug": roditelji prijetnje, a djeca se smire pa kasnije nastavljaju s aktivnostima zbog kojih su im prijetili otac ili majka. Takve metode i "odgoj" ne vode ničemu niti imaju ikakvu pedagošku vrijednost. Naprotiv, donose štetu.⁷

Postepenost u liječenju devijantnog ponašanja

Iskažite respekt prema djetetu, prema njegovim zahtjevima i razumnim željama i ono će vas respektirati. Posmatrajte ga kao osobu koja ima

svoje mišljenje, poglede, zahtjeve i želje. Odvojite vremena za dijete, jer mnogo toga se može i kasnije, naknadno obaviti, osim odgoja djeteta.

Vrlo često roditelji pribjegavaju tjelesnoj kazni jer nemaju vremena za upotrebu bilo kakvog drugog sredstva odgoja.

Većina islamskih pedagoga, među kojima su: Ibn Sina, El-Abderi, Ibn Haldun i dr. ističu da odgajatelj može koristiti kaznu tek u krajnjoj nuždi, i tek nakon što je iskoristio sve druge metode - upozorenje, prijetnju i sl. To je neophodno da bi se izazvao traženi efekat da dijete shvati svoju pogrešku i da mu se da prilika da se popravi, te da bi se tako i psihički i moralno izgrađivalo.⁸

Kazna je posljednje sredstvo kojem pribjegava odgajatelj da bi ispravio određeno devijantno ponašanje djeteta. Kao što ni ljekar ne liječi sve bolesti jednim lijekom na isti način ni odgajatelj ne može koristiti samo jedno sredstvo u odgoju svoje djece. Nakon što se utvrde motivi i sami povod zbog kojih je dijete počinilo neki prestup pristupa se prvenstveno uklanjanju tih povoda, jer islam ide za tim da liječi uzroke, a ne posljedice. Liječiti uzroke je jedini mogući način potpunog rješavanja problema.

Stoga odgajatelj treba prije svega nadzirati ponašanje odgojenika, ali ne suviše nametljivo. Dobar nadzor će na vrijeme uočiti i ukloniti te moguće loše utjecaje, ali će ujedno biti toliko elastičan da ne sputava slobodu i samostalnost odgojenika. Ovdje je vrlo bitno podsjećati odgojenika na stalno prisustvo Allaha, dželle šanuhu, Koji nadzire njegovo ponašanje.

Pomoću skretanja pažnje odgojenika nastojimo odgojenikove težnje orijentirati u pozitivnom pravcu. Kada se odgojenik već aktivira, pokrene da učini nešto, ali je to štetno, usmjerit ćemo ga na drugu aktivnost koja je pozitivna. Kada nam sin ili kćerka želi izaći vani sa nepoznatim društvom, spremamo se da svi zajednički odemo u džamiju, na sijelo kod prijatelja i sl.

Upozorenjem (koje je u formi primjedbe, opomene, kritike ili prijetnje) s vremena na vrijeme, zavisno od potrebe, podsjećamo odgojenika na ono što bi trebao činiti, a što bi trebao izbjegavati, budući da se ne slaže sa ljudskim normama ponašanja.

Zahtjeve da se izvrše određena djela i postupci treba postavljati vrlo oprezno i nenametljivo da bi se shvatili ne kao prisila nego kao moralna dužnost.⁹

Roditelji često posežu za nasiljem u dobroj namjeri, tj. iz odgojnih pobuda, vjerujući da je prisila, koju oni ne znaju razlikovati od nasilja (pa začas od prisile pređu u nasilje), najbolje odgojno sredstvo. Najjednostavnije svakako jest, i zato se za njim najlakše poseže, odgojno, međutim, nije. Možda tek vrlo iznimno i samo kada se koristi vrlo promišljeno.¹⁰

Prije nego što počnemo tjelesno kažnjavati svoga sina ili kćer pokušajmo to izbjeći na neki od sljedećih načina:

- Nastojati se smiriti. Ako osjetiš da si uzrujan, nervozan i srdit, da gubiš kontrolu nad svojim ponašanjem udalji se odatle, pređi u drugu prostoriju. Preispitaj se zbog čega si se naljutio i je li tjelesno kažnjavanje pravo rješenje za taj problem. Vrlo često roditelji kažnjavaju dijete zbog svojih osobnih problema, otac zbog problema na poslu ili nesporazuma sa suprugom; majka, često zbog banalnih razloga, sitne štete, što joj je, npr., jelo zagorjelo, mlijeko iskipjelo. Nekada je to zbog teške ekonomske situacije u kojoj živi porodica i sl.
- Ako ne možeš napustiti prostoriju pokušaj se približiti time što ćeš proučiti nešto iz Kur'ana, azimu-š-šan, neku od dova koja govori o kušnjama ovog svijeta, potrebi sabranosti, strpljivosti i sl.¹¹ Može, također, pomoći ako se popije čaša vode ili uzme abdest, kako preporučuje Muhammed, alejhi-s-selam,¹² što će sve ublažiti srdžbu.
- Pridi svome djetetu i polahko, smirenim glasom popričaj s njim da li je svjestan šta je uradio, koje su posljedice toga i skreni mu pažnju da to više ne čini.

Nužno je paziti na temperament djeteta kada se želi koristiti kazna

Djeca se razlikuju po svojoj prirodi i temperamentu. Pa dok je određenom djeci dovoljno samo namršteno lice da bi se prošli prestupa koji čine, drugoj je potrebna grdnja, trećoj prijetnja da će biti kažnjena, a četvrtoj sama primjena kazne. Treba uvažavati osobnost svakog djeteta i svakom djetetu prilaziti na način koji njemu najbolje odgovara i zaustaviti se na onom sredstvu koje poluča rezultate. Nerazumno je koristiti teža sredstva, ako se cilj može postići lakšim.

Pravilna primjena kazne

Odgoj djece u porodici složen je, delikatan i odgovoran posao, koji zahtijeva određeno znanje, stvaralački pristup, dosljedan i istrajan rad, a iznad svega neizmjernu ljubav prema djeci. Odgojni problemi ne mogu se rješavati isključivo batinom, šamarom, silom i kažnjavanjem, kako se to u mnogim našim porodicama pokušava i čini. Bez ikakve sumnje, dijete za nerad, nedisciplinu, prijestupe, kršenje društvenih normi, neizvršenje obaveza prema Allahu, dželle šanuhu, treba kazniti. Ono mora osjetiti posljedice svojega nerada i nediscipline jer, ako tako ne bi bilo, ono ne bi korigiralo svoje negativno i društveno neprihvatljivo ponašanje, niti bi se trudilo biti bolje, vrednije, discipliniranije, pristojnije, pobožnije...

Ako bi se roditelji s djetetovom grubošću, nasiljem, neradom i nedisciplinom mirili i "gledali mu kroz prste", činili bi golemu pogrešku, izložili bi ga opasnosti da u kasnijem životu ima ozbiljnijih problema s drugim osobama koje to neće tolerirati. Nikada se ne smije dječiji odgoj prepuštati stihiji, biti popustljiv i stalno mu povlađivati. Treba biti dosljedan, tolerantan, fleksibilan, strpljiv i uporan. Ono mora uvidjeti našu dobru volju, namjeru i želju da mu pomognemo, ali i čvrstu riješenost i odlučnost da u svojim zahtjevima i nastojanjima istrajemo. Makarenko je govorio: *Što više zahtjeva prema čovjeku, to više poštovanja njegove osobnosti.*

U odgoju nema sitnica pa se ne smije prelaziti preko manjih prijestupa jer će oni, ne poduzmu li se pravovremene, adekvatne i učinkovite pedagoške, preventivne i popravne mjere, postupno prerasti u pravu nedisciplinu, poprimiti složene oblike poremećena ponašanja, što će zahtijevati složenije i dugotrajnije korektivne postupke, a u težim slučajevima primjenu socijalno-pedagoškog i terapijskog tretmana, ponekad i smještaj u odgojnu ili specijaliziranu ustanovu za rehabilitaciju i resocijalizaciju. Stara narodna mudrost kaže: *Ko iskreno i mnogo voli, taj i kažnjava*, jer pedagoški vrijedna kazna, pod uvjetom da je zaslužena, pravilno odmjerena, ispravno primijenjena, od djeteta shvaćena i prihvaćena, može biti djelotvorna i korisna. Ona mora biti dobro argumentirana, obrazložena, a dijete valja poučiti kako u sličnoj situaciji treba postupiti da ne učini pogrešku.

Pedagozi, psiholozi i drugi zapadni stručnjaci koji se bave obrazovanjem djece, njihovim odgojem, zaštitom zdravlja suglasni su s kažnjavanjem, ali su protiv "kazni sa zadržkom", upotrebe šibe, kaiša, batine, šamara i drugih nepedagoških mjera.

Djeca i mladež discipliniraju se u porodici i svakodnevnom životu upravljanjem, savjetovanjem, razumijevanjem, navikavanjem, uvjeravanjem, uvažavanjem, ispravnim odnosom, humanim ophođenjem, osobnim primjerom i uzorom, iskrenošću, dosljednošću, istrajnošću, poticajnim mjerama, u krajnjem slučaju i kažnjavanjem, kada poduzete odgojne mjere i postupci nisu polučili željene rezultate. Ne odgaja sila, već ljubav, povjerenje i razumijevanje. Što više ljubavi, saradnje, dogovora, međusobnog razumijevanja, uvažavanja, poštovanja, iskrenih razgovora, to više obostranih radosti, zadovoljstva, sreće i uspješnosti. U porodicama u kojima se tako postupa i odnosi prema djeci, svaki oblik kažnjavanja, primjene sile, represije, ucjene i zastrašivanja stran je i nepotreban. To potvrđuju brojna znanstvena istraživanja, praksa i iskustva mnogih stručnjaka i roditelja.¹³

Da bi se postiglo što više pozitivnih efekata, a maksimalno umanjili negativni prilikom kažnjavanja nužno je paziti na sljedeće:

1. da kazna odgovara prekršaju. Ako dijete nešto isprlja - neka očisti, ako prospe - neka pokupi, ako pocijepa slikovnicu - ona će mu se oduzeti na neko vrijeme. Ne bi trebala da bude slabija jer bi ga ohrabrila, niti jača, jer bi u tom slučaju povrijedila njegov ponos;
2. da bude pravična, ako je istukao drugo dijete, ili ukrao nešto nećemo mu se nasmejati i pohvaliti ga kako je snažan i snalažljiv;
3. da kazna bude sasvim jasno vezana za prekršaj djeteta, da mu bude jasno kakva je posljedica njegovih nestašluka;
4. ako dijete prizna grešku da mu se kazna olakša, da bi se dijete tako naviklo da cijeni istinu i da je koristi u svakodnevnoj komunikaciji;
5. da se u kažnjavanju bude postepen. Tako će se dijete prvo koristiti samo, ne pred drugima, jer ako se kritikuje pred drugima to u njemu često dovodi do rađanja zavisti i mržnje prema njima, zar i sam Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, nije uopćavao kritike, bez spominjanja konkretnih imena i osoba:

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ قَالَ حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَرُوبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا قَتَادَةُ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ حَدَّثَهُمْ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَرْفَعُونَ أَبْصَارَهُمْ إِلَى السَّمَاءِ فِي صَلَاتِهِمْ فَاشْتَدَّ قَوْلُهُ فِي ذَلِكَ حَتَّى قَالَ لَيْتَهُنَّ عَنْ ذَلِكَ أَوْ لَتُخَطَفَنَّ أَبْصَارُهُمْ¹⁴

Enes ibni Malik prenosi da je Vjerovjesnik, alejhi-s-selam, rekao:

Šta je ljudima pa podižu poglede u namazu prema nebu. Tada je pojačao svoju osudu toga rekavši: Proći će se toga, zasigurno, ili će bez vida ostati!;

6. da ne prijeti djetetu onim prema čemu treba imati pozitivan odnos, kao, npr., da ne prijeti djetetu da će ga ako ga ne poslušati odvesti na "bocu", jer će to u njemu stvoriti averziju prema ljekarima i izbjegavat će da se liječi;
7. kada dođe do kažnjavanja djeteta o tome mora postojati saglasnost roditelja, a ako nje nema to dovodi do nesigurnosti kod djeteta, cijepanja ličnosti i od kazne apsolutno nikakve koristi nema, štaviše šteta je nemjerljiva;
8. da cilj kažnjavanja bude popravljavanje djeteta, a ne roditeljsko ispražnjavanje i rasterećenje i da roditelja na kaznu ne pokreće srdžba, nego sasvim hladno rezonovanje;
9. prijetnje koje se upute djetetu ne smiju uvijek ostati samo puke riječi bez ikakva značaja, nego te prijetnje treba povremeno provesti u praksu da dijete osjeti težinu riječi odgajatelja;
10. prijetnja kaznom je, u principu, djelotvornija od same kazne, pogotovo kod djece manjeg uzrasta.¹⁵

TOLERIRA SE STROGO KONTROLIRANA TJELESNA KAZNA

Allah, dželle šanuhu, ipak je, bez obzira na sve posljedice o kojima je već bilo riječi i o kojima ćemo kasnije govoriti, ostavio kao valjanu mogućnost, istina kao jednu od posljednjih, korištenje tjelesne kazne radi popravljavanja disharmonije, neskladnog života i devijantnog ponašanja, kako djeteta, tako i supruge.¹⁶ Kur'ansko pravilo je da je nered, anarhija, smutnja uvijek gora od kazne,¹⁷ pa makar ona bila žestoka, prema tome može se pribjeći i tjelesnoj kazni kao krajnjoj mjeri kada sva druga sredstva odgoja ne dadnu rezultat.¹⁸

Pedagozi zapadne provenijencije, kao što smo vidjeli, u potpunosti isključuju tjelesnu kaznu kao sredstvo odgoja. Razloge za takav njihov stav možemo pronaći i u činjenici što čovjek na Zapadu danas živi u sredini poremećenih vrijednosti, gdje je i porodica izgubila svoju pravu ulogu i smisao, samim tim i odnos roditelj - dijete je sasvim drugačiji. Nema bliskosti i prisnijeg odnosa između oca i sina, majke i kćerke. Djeca su u obdaništima, ili sa dadiljama. Roditelji i djeca su postali jedni drugima stranci koji se međusobno persiraju. Primjena tjelesne kazne u takvim odnosima je svakako vrhunac bezobzornosti i vid nasilja. Ako roditelj od ljubavi, pažnje, razumijevanja, saosjećanja može ponuditi svom djetetu samo batinanje onda je to uistinu nasilje i treba ga u potpunosti spriječiti. Zbog toga je moguće da se obična ćuška po glavi djeteta završava optužbom roditelja za nasilje u porodici i novčanom ili čak zatvorskom kaznom.¹⁹

Mudri Lukman objašnjava važnost umjerenog, strogo doziranog korištenja batine riječima: *Korištenje pruta kod djeteta je neophodno poput vode za polja.*²⁰ Što znači da je nekontrolirana upotreba daleko štetnija, jer preplavljena polja ne daju nikakav plod.

H. Mufti Kifajetullah u svojim poznatim *Fetvama* na ovu temu piše sljedeće:

*Isključujući lice i osjetljive dijelove tijela dozvoljeno je udariti dijete šibom da bi se uspostavila disciplina sve dok ograničenja ne budu pređena, tj. da se dijete tako jako šiba da to izazive ranu, ili da kost napukne ili se slomi, da se izazove modrica ili bilo koji unutarnji poremećaji (na srcu, glavi ili nekim drugim unutarnjim organima...) Ako su ograničenja pređena na bilo koji od spomenutih ili sličnih načina, pa makar od samo jednog udarca takva osoba će se smatrati grješnikom.*²¹

Davno je rečeno da je tjelesno kažnjavanje poput soli. U malim količinama poboljšava okus jelu, ali ga u većim količinama zagorčava!

Tjelesna kazna na najjasniji način daje do znanja odgojeniku kako su pogubne posljedice njegova lošeg ponašanja. On razmišlja na sljedeći način: *Danas sam to uradio i bio sam išiban, ako to ponovo uradim bit ću opet išiban, bolje je onda kloniti se toga!*

Umjerenim, strogo kontroliranim tjelesnim kažnjavanjem koje je obavezno popraćeno objašnjavanjem razloga takve kazne dijete postaje disciplinirano. Sasvim jasno razumijeva koje su

granice dopuštenog, a kada nastupa zona zabranjenog ponašanja i tih granica se strogo pridržava.

Dijete koje nije tjelesno kažnjeno zbog većeg prestupa kojeg je počinilo ima daleko "fleksibilnije" razumijevanje zabranjenog. Za njega, ustvari, ništa nije zabranjeno, sve se može počinuti, sve je dopušteno i za sve se može naći razlog zbog kojeg se to "moralo" počinuti.

Da bi tjelesna kazna bila uopće dopuštena odgajatelj mora ispuniti i sljedeće uvjete:

1. da roditelj iscrpi sva druga sredstva odgajanja, posebno sredstva sprečavanja (nadzor, skretanje pažnje i upozorenje).

Roditelj ne bi smio pribjegavati najdrastičnijoj kazni, ako je sasvim dovoljna blaga kazna. Ako se dijete naviklo na stalna bodrenja i tepanja velika kazna će mu biti ako roditelj zbog određenog prestupa prestane da mu tepa, ili ako samo pokaže svoje nezadovoljstvo onim što je dijete počinilo. Nekada je sasvim dovoljno da se namrštimo ili da mu uskratimo neku od igrački, igrica, slatkiša i drugih stvari koje su mu posebno drage,²²

2. da odgajatelj u tom trenutku nije srdit, jer mu je tada razborito rasuđivanje dobrahno ograničeno što može dovesti do pretjerivanja u kažnjavanju. S druge strane odgojenik tada smatra da se kažnjava ne zbog svojih propusta i grešaka, nego zato "što je babo ljut". U stanju srdžbe odgojitelj je sklon koristiti nepristojne i grube riječi, a šibanje odgojenika je čin odgajanja i tada posebno treba biti krajnje moralan i priseban;
3. da kažnjavanje ne bude suviše bolno, i da se dijete ne šiba po najosjetljivijim dijelovima tijela, kao što su: glava (posebno lice), prsa, stomak. H. Omer je govorio: *Ne podižite svoje laktove*, tj. nemojte jako udarati.²³ Nikada se ne smije djetetu nanijeti rana, modrica ili još gore, prijelom kosti i sl. To su opća pravila koja se odnose na upotrebu tjelesne kazne, bez obzira radilo se o djetetu ili supruzi:

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَادٌ أَخْبَرَنَا أَبُو قَزَعَةَ الْبَاهَلِيُّ عَنْ حَكِيمِ بْنِ مَعَاوِيَةَ الْقَشِيرِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا حَقُّ زَوْجَةٍ أَحَدَنَا عَلَيْهِ قَالَ أَنْ تَطْعَمَهَا إِذَا طَعَمْتَ وَتَكْسُوَهَا إِذَا اكْتَسَبْتَ أَوْ اكْتَسَبْتَ وَلَا تَضْرِبَ الْوَجْهَ وَلَا تَقْبَحَ وَلَا تَهْجُرَ إِلَّا فِي الْبَيْتِ قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَلَا تَقْبَحَ أَنْ تَقُولَ قَبْحَكَ اللَّهُ²⁴

Mu'avija el-Kušejri prenosi da je pitao Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam:

- Kakve su naše obaveze prema suprugama?
- *Da je opskrbiš hranom kada i sebe, da je obučeš kada sebi nabavljaš odjeću, odnosno kada novac zaradiš, da je ne udaraš po licu, da je ne ružiš i ne izbjegavaš osim u kući!* - odgovori Resulullah, alejhi-s-selam.

Čak se preporučuje da se udarci ravnomjerno raspodijele, a ne samo da se šiba jedan dio tijela, te da se tjelesno kažnjavanje izvrši s pauzama, a ne odjednom. Nije cilj onesposobiti i nagrditi dijete, nego pokazati mu da ono što je učinio nije lijepo i da to više nikada ne čini,²⁵

4. da se kod kažnjavanja ne pretjeruje, da se radi o svega dva-tri blaža udarca po nogama ili rukama ako je dijete maloljetno, a ako je punoljetno onda do deset udaraca. Maksimalna kazna koja se dopušta u ovim slučajevima jeste deset udaraca na osnovu hadisa Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam:

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا فَضِيلُ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ جَابِرٍ عَمَّنْ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا عِقُوبَةَ فَوْقَ عَشْرِ ضَرْبَاتٍ إِلَّا فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ²⁶

Nema kazne iznad deset udaraca osim kod kazni koje je Allah, dželle šanuhu, propisao.

Većina islamskih pedagoga smatra da je najbolje zadržati se na tri udarca analogno postupku Džibrila kada je tri puta stisnuo grudi Muhammeda, alejhi-s-selam;²⁷

5. da se tjelesno kažnjavanje primjenjuje tek sa napunjenih deset godina. Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, traži od roditelja da naređuju svojoj djeci da obavljaju namaz sa sedam godina, a kada napune deset godina da ih zbog neobavljanja i tjelesno kazne.²⁸ Na osnovu ovoga islamski autori smatraju, s obzirom da je namaz jedan od temeljnih stupova islama, da se za namaz, nakon vjerovanja, prvo polaže račun na Sudnjem danu, i da se za propuste u obavljanju namaza tjelesno može kažnjavati tek sa napunjenih deset godina, nijedan drugi propust ili greška ne može biti tjelesno sankcioniran prije napunjenih deset godina;

6. ako je dijete napravilo grešku ne kažnjavati ga odmah, nego mu dati vremena i mogućnosti da se pokaje, izvini i prizna svoju grešku. To je daleko bolje nego odmah pristupati kažnjavanju;

7. da roditelj prestane kažnjavati dijete kada se ono sjeti Allaha, dželle šanuhu, i zatraži utočište od Njega.

Kada dijete osjeti bol od kažnjavanja ili stvarni strah od roditelja pa se u takvom stanju sjeti Allaha, dželle šanuhu, treba prestati sa kažnjavanjem. Time ono pokazuje da se pokajalo za počinjenu grešku i nastojanje da se popravi, a mi pokazujemo da u svakom trenutku priznajemo autoritet Allaha, dželle šanuhu, i želju da se ukrasimo Njegovim osobinama, između ostalog da i kroz samo kažnjavanje pokazujemo našu milost prema djetetu, te da milost uvijek nad srdžbom prevladava.

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ أَبِي هَارُونَ الْعَبْدِيِّ عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ضَرَبَ أَحَدُكُمْ خَادِمَهُ فَذَكَرَ اللَّهَ فَارْفَعُوا أَيْدِيَكُمْ قَالَ أَبُو عِيْسَى وَأَبُو هَارُونَ الْعَبْدِيُّ اسْمُهُ عُمَارَةُ بْنُ جُوَيْنٍ قَالَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ الْعَطَّارُ قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْمَدِينِيِّ قَالَ يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ ضَعَفَ شُعْبَةُ أَبَا هَارُونَ الْعَبْدِيِّ قَالَ يَحْيَى وَمَا زَالَ ابْنُ عُوْنٍ يَرُوي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ حَتَّى مَاتَ²⁹

Ebu Se'id el-Hudri prenosi da je Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, rekao: Kada neko od vas tjelesno kažnjava slugu, pa se on sjeti Allaha, dželle šanuhu, prestanite sa kažnjavanjem!;

8. da odgajatelj sam izvrši tu kaznu ne prepuštajući je nikom drugom, da to kod odgojenika ne bi izazvalo prezir ili mržnju prema tim osobama.

Kažnjavanje djeteta nikada ne smije biti čin osvete za povrijeđeni ego ili narušeni ugled, nego nastojanje da dijete lakše shvati pogubnost svoga lošeg ponašanja i da ga popravi.

Ako vidimo kako su strogi uvjeti da bi tjelesno kažnjavanje uopće bilo dopušteno koristiti, te ako znamo da Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, nikada u svom životu nije istukao nijedno svoje dijete, suprugu niti slugu³⁰, to nam je sasvim dovoljno da

budemo rezervirani prema korištenju ovog odgojnog sredstva. O drugim lošim posljedicama i pogubnostima ovakvog kažnjavanja govorimo u nastavku.

POSljedICE TJELESNOG KAŽNJAVANJA

Vrlo je teško sagledati sve loše posljedice koje uzrokuje nekontrolirana upotreba batine u odgoju djece. Ipak ćemo ih svesti na narušavanje dobrih odnosa između djeteta i roditelja i loše posljedice po samu ličnost djeteta koje ga prate tokom cijelog njegova života.

Tjelesnim kažnjavanjem djeca gube povjerenje u odrasle

Primjenom "kazne sa zadržkom", ucjenom, zastrašivanjem, pogotovo tjelesnom kaznom u djetetu i mladoj osobi akumuliraju se srdžba, bijes, neprijateljsko raspoloženje, mržnja, stvaraju se intenzivan otpor, jak bunt i drugi negativni emocionalni naboji. U tom smislu T. Fuller kaže: "Onaj ko se boji kad si prisutan, mrzi te kad si odsutan!"

Čestim tjelesnim kažnjavanjem djetete gubi povjerenje u svoje roditelje i iščezava njegova ljubav prema njima. Dijete koje roditelji stalno tuku ne može prihvatiti činjenicu da su roditelji izvor ljubavi, zaštite i sigurnosti, a to su temeljni činioci za zdravi razvitak svakog djeteta. Dijete umjesto toga shvata roditelje kao izvor opasnosti i bola. Tjelesno kažnjavanje daje djeci osjećaj da su odrasli koji ih na takav način kažnjavaju opasni za njih i ona nastoje da ih izbjegavaju.³¹

Neki roditelji samo ponekad tjelesno kažnjavaju svoje djetete ili ih uopće ne kažnjavaju, ali im stalno prijetite, što im stvara jednaku psihozu straha i nelagode. Pogotovo je odgojno neprihvatljivo prijetiti onim što nismo u stanju ili nikada nećemo izvršiti, kao, npr., kada kažemo: *Ako još jednom tako slažeš, odsjeći ću ti jezik. Ako tamo još samo jednom odeš, noge ću ti polomiti* i sl. Možda smo u tom trenutku i postigli cilj, zastrašili smo djetete da to više ne ponovi. Međutim time ih, ustvari, učimo da ako slučajno opet to učine slažu i obmanu da bi izbjegli tu zastrašujuću kaznu. Da bi se na kraju, kada shvate da je ta prijetnja neostvariva i lažna, stvorilo kod njih duboko uvjerenje da su odrasli, roditelji u koje su imali toliko povjerenja - lašci.

Između takvog roditelja i njegova djeteta porušeni su svi mostovi suradnje, pa kako se onda može očekivati njegov jači odgojni utjecaj na dijete? Kod djeteta u akciju stupaju odbrambeni mehanizmi, prkos, inat, javlja se želja za osvetom i bijegom iz te paklene obiteljske atmosfere. Da bi se osvetilo i napakostilo roditeljima, nerijetko pobjegne od kuće, napusti školu, skita, besposličari, krađe, uživa alkohol, koristi drogu, bavi se prostitucijom, asocijalno, delinkventno, siledžijski, prijestupnički, pa i kriminalno se ponaša, čini upravo sve ono što je u suprotnosti s njegovim stvarnim nazorima, uvjerenjima i moralnim normama, ono čega se ranije stidjelo. Ako takvo djetete dospije u društvo odraslih prijestupnika i kriminalaca, onda ga očekuje još crnja i neizvjesnija budućnost, sukobi sa zakonom, policijom, sudovima za maloljetnike, odgojno-popravnim domovima i svekolikim drugim mjerama kojima se društvo štiti od takvih osoba.³²

Kada se izgubi povjerenje između djece i roditelja takav odnos se ne zadržava samo prema roditeljima nego djeca postaju nepovjerljiva i prema svima drugima i vrlo teško uspostavljaju iskrene veze. Djeca na veze sa drugima gledaju kao na odnose stalnog nadmetanja, sukoba interesa u kojima uvijek neko gubi. Povjerenje i pouzdanost kod drugih osoba smatraju slabošću.

Ako djetete, npr., igrajući nogomet razbije prozor komšiji pa ga zbog toga istučete, to ono neće shvatiti kao svoje pogrešno ponašanje, nego će vrlo često shvatiti da je greška u tome što taj čin nije sakrio, što nije pobjegao, što nije rekao da je to neko drugi uradio. Istovremeno prezirat će tog komšiju jer je zbog njega dobio tolike batine. Umjesto toga daleko bolje rješenje je reći mu: *Razbio si prozor, ali se to može lahko popraviti i šteta namiriti. Uzet ćemo novac od tvoje uštedevine pa ćemo postakliti taj prozor.* Time ćemo kod djeteta izgrađivati osjećaj odgovornosti i kontroliranja osobnih postupaka.

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, izriče generalni princip da se muslimani općenito (bez obzira bili muškarci ili žene, slobodni ili neslobodni, djeca ili odrasli), bez opravdanog razloga, ne smiju tjelesno kažnjavati:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَابِقٍ حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ شَقِيقِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْيَبُوا الدَّاعِيَ وَلَا تَرُدُّوا الْهَدْيَةَ وَلَا تَضْرِبُوا الْمُسْلِمِينَ³³

Abdullah ibni Mes'ud prenosi da je Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, rekao:

Odazovite se na poziv, ne vraćajte poklon i nemojte tjelesno maltretirati muslimane!

Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, čak je zahtijevao da se onaj koji bi u određenom trenutku posegnuo za tjelesnim kažnjavanjem svoga sluge iskupi za taj prekršaj potpunim oslobađanjem kažnjene osobe:

حَدَّثَنِي أَبُو كَامِلٍ فُضَيْلُ بْنُ حُسَيْنِ الْجَحْدَرِيُّ حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ فِرَاسٍ عَنْ ذُكْوَانَ أَبِي صَالِحٍ عَنْ زَادَانَ أَبِي عَمْرٍو قَالَ أَتَيْتُ ابْنَ عَمْرٍو وَقَدْ أَعْتَقَ مَمْلُوكًا قَالَ فَأَخَذَ مِنَ الْأَرْضِ عَوْدًا أَوْ شَيْئًا فَقَالَ مَا فِيهِ مِنَ الْأَجْرِ مَا يَسُوِي هَذَا إِلَّا أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَنْ لَطَمَ مَمْلُوكَهُ أَوْ ضَرَبَهُ فَكَفَّارَتُهُ أَنْ يُعْتَقَهُ³⁴

Zazan Ebu Omer prenosi da je bio kod Ibn Omera kada je ovaj oslobodio roba pa kaže: *Diže sa zemlje neko drvece ili nešto slično pa reče: "Za ovo nema nagrade ni koliko je ovo drvece, ali sam čuo Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, kako kaže: 'Ko ošamari roba ili ga udari iskup mu je da ga oslobodi.'"*

Kažnjavanje čini djecu nasilnički raspoloženom

Mnogi će reći da je jedan od načina zaustavljanja nasilja koje primjećujemo, a vrlo često i doživljavamo na svakom koraku taj što će se ono početi izbjegavati i u samom domu, jer tjelesno kažnjavanje djeteta je nasilje prema njemu, a nasilje rađa samo nasilje. Roditelji koji koriste tjelesnu kaznu vrlo direktno i zorno pokazuju svojoj djeci da je to način kojim se može postići ono što se želi i ta djeca će sa dubokim uvjerenjem da je to sasvim prirodno pribjegavati kažnjavanju svoje djece. Ako želimo manje nasilja od strane odraslih od malih nogu ih moramo navikavati da tjelesna snaga nije put kojim se može ostvariti ono što se želi.

Primjetni su određeni faktori koji pospješuju dječiju agresivnost. Između ostalog, nedostatak topline i pažnje odgajatelja prema odgojeniku povećava opasnost od kasnije njegove nasilnosti prema drugima. Drugi faktor je stupanj popustljivosti staratelja prema djetetu: ukoliko se ne odrede jasne granice nasilnog ponašanja prema drugima, raste nivo djetetove agresivnosti. Treći je faktor upotreba tjelesnog kažnjavanja i nasilnih emocionalnih izljeva u odgoju djeteta koji

povećavaju agresivnost, a važni su i odnosi među odraslim osobama u porodici. Osim svađa i sukoba u porodici, u porodične teškoće koje se povezuju s nastankom nasilnog ponašanja djece ubrajaju se i psihijatrijske bolesti, rastave, alkoholizam itd.³⁵

Posljedice za čitav život

Prihvatanje i primjena tjelesnog kažnjavanja pomaže također izazivanju daleko ozbiljnijih vidova zlostavljanja djece. Čak i slabije tjelesno kažnjavanje može nenamjerno izazvati značajnije tjelesne povrede posebno manje djece.

Ibn Haldun prije mnogo stoljeća također ističe da roditeljska grubost kod djeteta rađa slabost, strah, kukavičluk i bježanje od životnih obaveza. Onim ko je strogo odgajan, uz čestu upotrebu tjelesnih kazni i prisile, sila će obvladati i skućit će širinu njegove duše, umanjit će mu aktivnost, a izazvati lijenost. Vodit će ga u laž i okrutnost jer će se bojati kasnijih mogućih tjelesnih kažnjavanja. Naučit će ga obmani i varanju, što će vremenom postati njegova narav i pravilo ponašanja, a sva značenja ljudskosti bit će kod njega iskvarena. Onaj koji je trpio silu postaje teret drugima, jer biva nemoćan da zaštiti svoju čast i porodicu pošto je bez zanosa i entuzijazma...³⁶

Takva djeca će, kad odrastu, biti loši bračni partneri, slabi djelatnici i suradnici s kolegama na poslu, strahovat će i plašiti se svega i svačega, poglavito autoriteta i svojih nadređenih, unaprijed će prema njima zauzimati odbojan i neprijateljski stav, a slabije od sebe i svoje potčinjene progonit će, omalovažavati, vrijeđati, prema njima će biti nekooperativni i nasilni. Zasigurno će to biti loši roditelji, a prema djeci će koristiti slične metode, odnositi se i postupati onako kao što su to njihovi roditelji činili prema njemu.

Ma koliko su zbog takvih nepedagoških, neljudskih i nehumanih postupaka i odnosa svojih roditelja bili srditi, ma koliko su ih osuđivali i zaklinjali se da nikad neće tako postupati s vlastitom djecom, oni upravo slijepo slijede njihove primjere, postupke, načine i metode. I još nalaze opravdanje za njih i pridaju im značajnu odgojnu moć: "Da mene nisu tukli moji roditelji, danas bih bio propalica, a ovako sam..." Ipak, nasilan odgoj formirao je nasilnike. Nešto drugo bilo je teško i očekivati. Bar u to nas uvjerava praksa.

Ne može se reći da su oni neprijatelji svoje djece ili da ih ne vole. Naprotiv, oni to čine upravo zbog njih, u nadi i želji da će ona postati uzorni, marljivi, vrijedni i poštenu ljudi. Njihov poljubac i batina dva su oblika iste ljubavi. Oni ne znaju drukčije, ispravnije, odgojno vrednije i bolje postupati pa im je potrebno pomoći, uvjeriti ih u pogrešnost njihovih postupaka i odnosa spram djece. Valja ih poučiti, posavjetovati i osposobiti za učinkovit odgoj vlastite djece.

*
* *

Kada vidimo s jedne strane ovoliki spektar različitih mogućnosti da se dijete spriječi da radi ono što je neprihvatljivo ili štetno i s druge strane našu praksu da olahko i vrlo brzo posežemo za kaišem ili prutom, ne treba nas čuditi ovakav porast delinkvencije, kriminala i nemoralna jer nasilje može samo nasilje izroditi, a strpljivo i uporno odgajanje jedino dovodi do formiranja postojanih, odlučnih, sposobnih dobrih mladića i djevojaka.

Kao što smo vidjeli, islam ipak poznaje i priznaje tjelesnu kaznu. Istina, među sredstvima sprečavanja, koja se inače posljednja koriste u odgoju djece, kazna je krajnje sredstvo. Sve dok druga lakša sredstva odgoja daju rezultate, kazna, a pogotovo tjelesna kazna, ne smije se koristiti. Kada se, međutim, sve druge mogućnosti isprobaju i ne dadnu rezultate onda se može pribjeći ovom sredstvu, ali opet vrlo oprezno, strogo se pridržavajući uvjeta koje su postavili islamski znanstvenici i znajući da Božiji Poslanik, alejhi-s-selam, kao najbolji odgajatelj, nikada nije istukao nijedno dijete, suprugu niti slugu!

Kada sljedeći put uzmemo štap ili kaiš da istučemo dijete sjetimo se da to Poslanik, alejhi-s-selam, nikada nije koristio i zapitajmo se hoćemo li to da budemo bolji muslimani od samog Poslanika, alejhi-s-selam?!

BILJEŠKE

¹ Više v.: Ahmed Džemal, *Limaza nadribu atfalena*, http://www.e-wtc.com/emrc/why_we_hit_children.html od 4. 7. 2002.

² Više v.: Ante Vukasović, *Pedagogija*, Alfa d.d., Hrvatski katolički zbor "MI", Zagreb, 1995., str. 374.

³ <http://www.eslah.org/fiker/bilali/articl2.htm> od 28. juna 2002. g.

⁴ Kur'an, Alu Imran, 159.

⁵ Ahmed, *Musned*, "Baki musnedi'l-ensar", br. 23.791.

⁶ <http://www.saaaid.net/female/26.htm> od 19. 6. 2002.

⁷ <http://zzjzpgz.hr/nzl/8/kazna.htm> od 19. 6. 2002.

⁸ 'Abdullah Nasih Alvan, *Terbijetu'l-evlad fi'l-islam*, II, str. 564.

⁹ Više o metodama sprečavanja, ali i o drugim metodama odgoja u hadisu Božijeg Poslanika, alejhi-s-selam, v.: Z. Hasanović, "Sredstva odgoja kojima se koristio Božiji Poslanik, alejhi-s-selam", *Novi muallim*, Udruženje ilmijje Islamske zajednice u BiH, Sarajevo, 2002., br. 8, str. 4-18.

¹⁰ <http://www.ekologija.net/ubb/Forum12/HTML/000001.html> od 19. 6. 2002.

¹¹ Lijepo je tada proučiti neku od kur'anskih ili hadiskih dova:

ربنا آتنا من لدنك رحمة و هيئ لنا من أمرنا رشدا.
بسم الله، توكلت على الله لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم.

¹² U tom smislu je hadis koji bilježi Ebu Davud:

حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلْفٍ وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْمَعْنَى قَالَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ خَالِدٍ حَدَّثَنَا أَبُو وَأَنْبَلُ الْقَاصُّ قَالَ دَخَلْنَا عَلَى عُرْوَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّعْدِيِّ فَكَلَّمَهُ رَجُلٌ فَأَغْضَبَهُ فَقَامَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ رَجَعَ وَقَدْ تَوَضَّأَ فَقَالَ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي عَطِيَّةٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ وَإِنَّمَا تَطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ

(Ebu Davud, *Sunen*, "Kitabu'l-edeb", br. 4152.)

¹³ Mr. sc. Ivica Stanić, *Kazna sa zaduškom - drastična mjera*, <http://zzjzpgz.hr/nzl/8/kazna.htm> od 19. 6. 2002.

¹⁴ El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu'l-ezion", br. 750.

¹⁵ Više v.: <http://www.mknon.net/trprogram.htm> od 26. 6. 2002.

¹⁶ Više v.: Kur'an, en-Nisa, 34.; Sad, 44.;

¹⁷ Više v.: Kur'an, el-Bekare, 191., 217.

¹⁸ Više v.: El-Džessas, *Ahkamu'l-Kur'an*, Suhejl akademija, Lahore, II, str. 189.; el-Hattabi, *Me'alimu's-sunen šerh Sunen Ebi Davud*, Daru'l-kutubi'l-ilmijje, Bejrut, 1996., I-II, str. 129.; Sayyid Qutb, *U okrilju Kur'ana*, Fakultet islamskih nauka, Sarajevo, 1997., V, str. 65.-67.; Ahmed Emin, *Kitabu'l-ahlak*, Daru'l-kitabi'l-arebi, Bejrut, 1974., str. 242.-243.; Muhammed Nur Suvejd, *Menhedžu't-terbijjeti'n-nebevijje li't-tifl*, Daru'l-vefa li't-tiba' ve'n-nešr ve't-tevzi', el-Mensura, str. 365.-372.; 'Abdullah Nasih Alvan, *Terbijetu'l-evlad fi'l-islam*, II, str. 559.-575.; Mehmed Handžić, *Tefsirske i hadiske rasprave*, Izabrana djela, Ogljedalo, Sarajevo, 1999., IV, str. 235.-236.

¹⁹ Više v.: <http://www.jamiat.org.za/al-jamiat/v34children.html> od 29. juna 2002. g. Pet evropskih zemalja: Švedska (1979.), Finska (1983.), Danska (1985.), Norveška (1987.) i Austrija (1989.) usvojili su zakone kojima se zabranjuje roditeljima tjelesno kažnjavanje djece.

- ²⁰ <http://www.jamiat.org.za/al-jamiat/v34children.html> od 29. 6. 2002. g.
- ²¹ Ibid.
- ²² <http://www.saaidd.net/female/26.htm> od 17. 6. 2002.
- ²³ <http://www.lakii.com/vb/showthread.php?threadid=17183> od 27. 6. 2002.
- ²⁴ Ebu Davud, *Sunen*, "Kitabu'n-nikah", br. 1830.
- ²⁵ <http://hisn.bafree.net/tarbasas.shtml> od 28. 6. 2002.
- ²⁶ El-Buhari, *Sahih*, "Kitabu'l-hudud", br. 6343.
- ²⁷ Muhammed Nur Suvejd, *Menhedžu't-terbijjeti'n-nebevijje li't-tifl*, str. 368.
- ²⁸ Hadis bilježi Ebu Davud na sljedeći način:

حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ هِشَامٍ يَعْني الشُّكْرِيَّ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ عَنْ سَوَّارِ أَبِي حَمْرَةَ قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَهُوَ سَوَّارُ بْنُ دَاوُدَ أَبُو حَمْرَةَ الْمَزْنِيَّ الصَّرْفِيَّ عَنْ عَمْرٍو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرُّوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَبْعِ سِنِينَ وَأَضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرٍ وَفَرِّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ حَدَّثَنِي دَاوُدُ بْنُ سَوَّارِ الْمَزْنِيَّ بِإِسْنَادِهِ وَمَعْنَاهُ وَزَادَ إِذَا زَوْجٌ أَحَدَكُمْ خَادِمَهُ عَبْدَهُ أَوْ أُجِيرَهُ فَلَا يَنْظُرْ إِلَى مَا دُونَ السَّرَّةِ وَفَوْقَ الرُّكْبَةِ قَالَ أَبُو دَاوُدَ وَهُمْ وَكَيْعٌ فِي

اسْمِهِ وَرَوَى عَنْهُ أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ هَذَا الْحَدِيثَ فَقَالَ حَدَّثَنَا أَبُو حَمْرَةَ سَوَّارُ الصَّرْفِيُّ *

(Ebu Davud, *Sunen*, "Kitabu's-salah", br. 418)

²⁹ Et-Tirmizi, *Sunen*, "Kitabu'l-birr ve's-sile", br. 1873.

³⁰ To se izrijekom navodi u nekoliko hadisa, između ostalih o tome govori i sljedeći hadis:

حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ مَا ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَادِمًا قَطُّ وَلَا امْرَأَةً وَلَا ضَرَبَ بِيَدِهِ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يُجَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

(Ahmed, *Musned*, "Baki musnedi'l-ensar", br. 24.533.)

³¹ Više v.: Ahmed Džemal, *Limaza nadribu atfalena*, http://www.e-wtc.com/emrc/why_we_hit_children.html od 4. 7. 2002.

³² <http://zzjzpgz.hr/nzl/8/kazna.htm> od 19. 6. 2002.

³³ Ahmed, *Musned*, "Musnedu'l-mukessirin mine's-sahabe", br. 3645.

³⁴ Muslim, *Sahih*, "Kitabu'l-iman", br. 3130.

³⁵ <http://www.ekologija.net/ubb/Forum12/HTML/000001.html> od 19. 6. 2002.

³⁶ 'Abdullah Nasih 'Alvan, *Terbijetu'l-evlad fi'l-islam*, II, str. 565.

Summary

PUNISHMENT AS AN EDUCATIONAL TOOL

Zuhdija Hasanovic

Both Muslim and non-Muslim authors are of the differing opinions regarding a corporal punishment as an educational tool. Some consider it acceptable, putting forward a maxim on "heavenly origins of spanking", while others hold that students should never be beaten since this is against their dignity.

This difference in understanding is noticeable among our people too. Generally speaking, for previous generations the corporal punishment was most often used form of upbringing tool and, very often, they've considered it to be a form of the religious rule of conduct, while younger generations have great reservations towards this practice.

There is a wide range of different means that could be used to deter a child from engaging in unacceptable and harmful practices, but we too easily just reach for a stick. Having this in mind, we are than not to be surprised by the high rate of delinquent behavior, crime and immorality because violence can only result in more violence. On the other hand, only patient and tenacious upbringing can mould boys and girls into stable, resolute, capable and good-natured individuals.

Islam, as we have seen, does recognize and allow corporal punishment. However, among different tools, corporal punishment is the last resort in the upbringing process. As long as other tools bring results, punishment, especially corporal one, is not to be used. However, once all other possibilities are exhausted with no results, only then one can resort to punishment, but, again, with caution and strict adherence to the conditions set up by the Islamic scholars. And with bearing in mind that, the God's Messenger (a.s.), the best of educators, has never beaten a single child, wife or a servant!

موجز

العقوبة كوسيلة في التربية

م. زهدي حسانوفيتش

لقد اختلفت الآراء حول المبررات والامكانية الواقعية لاستخدام العقوبة البدنية كوسيلة في التربية، سواء عند المؤلفين المسلمين أو غير المسلمين. فبعضهم يعتبرها مقبولة، وهم في ذلك يستندون إلى الحديث الشريف «العصا من الجنة»، بينما يرى بعضهم الآخر بأنه لا يجوز في حال من الأحوال تطبيق العقوبة البدنية على من تربيتهم، لأن في ذلك إهانة لكرامتهم.

ونحن نلاحظ وجود هذا الاختلاف حول مبررات وإمكانية تطبيق العقوبة البدنية في بلادنا أيضا. ويمكننا القول بأن الأجيال السابقة كانت في تربية أبنائها غالبا ما تستخدم أشكالاً مختلفة من العقوبة الجسدية، وكانوا غالبا ما يعتبرون ذلك نظاما دينيا في السلوك. أما الأجيال المعاصرة فإننا نجدهم متحفظين جدا تجاه استخدام العصا في تربية الأطفال. وعندما نرى، من الجهة الأولى، ذلك الطيف الواسع من الامكانيات المختلفة التي يمكن بها منع الطفل من فعل ما هو مرفوض أو مؤذ، ومن الجهة الثانية، السرعة والسهولة في استخدام الحزام أو العصا، فليس لنا أن نعجب لهذا الازدياد المطرد في الجرح والجريمة والأفعال غير الأخلاقية، لأن العنف يولد العنف، بينما التأديب القائم على الصبر والثابرة هو الذي يؤدي إلى تشكيل الشبان والفتيات ذوي الأخلاق الحميدة والمتحلين بالثبات والعزم والقدرة.

وكما رأينا، فإن الإسلام يعترف بالعقوبة البدنية ويقرها. ولكنه في الحقيقة، يعتبر العقوبة آخر وسائل الردع التي يمكن اللجوء إليها في تأديب الأطفال. وما دامت الوسائل اللينة الأخرى توتي ثمارها، ينبغي علينا تجنب استخدام أسلوب العقوبة، وخاصة العقوبة البدنية. ولكن عندما تستنفذ كافة الوسائل دون التوصل إلى النتائج المرغوبة، يمكننا في تلك الحال اللجوء إلى استخدام العقوبة، ولكن بحذر شديد والتزام صارم بالشروط التي وضعها علماء المسلمين، مع إدراك أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لم يضرب طفلا أو زوجا أو خادما قط.

m